

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

R. XII: 2014

Nr 9 (384)

Data odczytu: 05.03.2014 r.

Data wydania: 05.03.2014 r.

=====

942. spotkanie

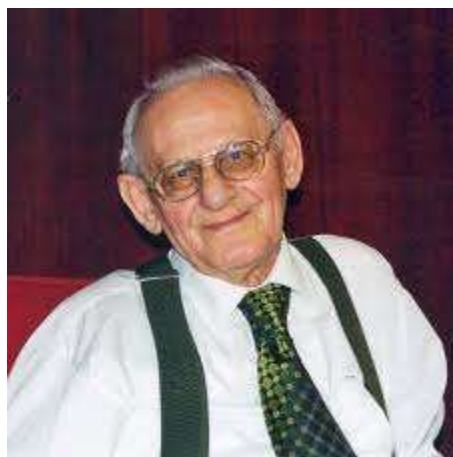
Regina Potęga-Magdziarz

JERZY SZWARC (1928-2013) ***Działacz i społecznik***

W ostatnich dniach grudnia 2013 roku odszedł **Jerzy Szwarz**, grudziądzanin, niestrudzony działacz i społecznik, który jak nikt inny potrafił z determinacją i oddaniem propagować historię Grudziądza i działać na rzecz grudziądzkiej społeczności.

Działalność Jerzego Szwarca trudno jest jednoznacznie nazwać i zdefiniować z uwagi na szeroki wachlarz jego fascynacji i zainteresowań. Należał do tej grupy ludzi, którzy nie poddają się żadnym próbom klasyfikacji i zamykania w określone, zdefiniowane „ramy”. To niewątpliwie jedyna w swoim rodzaju i niepowtarzalna postać w społeczno – kulturalnej przestrzeni miasta. Był drogistą, miłośnikiem astronomii i astronautyki, historykiem, regionalistą, organizatorem dyskusyjnego klubu filmowego i wieczorów muzycznych. Inicjował liczne akcje popularyzujące historię Grudziądza, historię astronomii i historię Ziemi Chełmińskiej.

Urodził się 3 sierpnia 1928 roku w Grudziądzu. Po ukończeniu gimnazjum rozpoczął zawodową praktykę i naukę zawodu drogisty. Był to czas powojenny,

niezwykle trudny, szczególnie dla matki J. Szwarca, która praktycznie sama musiała troszczyć się o byt rodziny. Trochę za jej namową trafił więc młody chłopak do zawodu, który gwarantował w miarę szybką możliwość zarobkowania, co nie pozostawało bez znaczenia dla skromnego rodzinnego budżetu. Młody i inteligentny człowiek bez problemu odnalazł się w zawodzie, do którego trafił trochę przypadkowo. Szybko zaczął odkrywać i poznawać profesję drogisty, ale też historię ludzi, którzy tworzyli ruch drogistowski w mieście.

(W Grudziądzu zawód ten ma wyjątkowo bogate tradycje. Już w 1877 r. powstała drogeria „Centralna”, która aż do lat 60-tych XX w. rozprowadzała pełny asortyment branży drogeryjno-chemicznej. Kolejne lata przynosiły dalszy rozwój handlu drogeryjnego, w 1889 r. istniało już 5 drogerii, a w 1903 było ich już 11. Na początku 1902 r. Jan Żmijewski założył drogerię „Alchemia”, którą niebawem przejęli Dominik Ciemnoczołowski i Damaży Klimek. Była to firma prowadząca 3 oddziały : detaliczny drogeryjny, hurtowy i produkcyjny. W odrodzonej już Polsce, w 1920 r. powstała drogeria „Pod Orłem”. W tak dużym skupisku drogistów musiał powstać także zawodowy ruch drogistowski. To w grudziądzkim „Bazarze”, w 1921 r. pomorscy drogiści zgłosili swój akces do ogólnopolskiego Związku Drogeryjistów Rzeczypospolitej. Zawód drogisty zyskiwał coraz większą rangę i znaczenie. W 1927 roku zorganizowano w Grudziądzu szkołę drogistowską, której kolejnymi kierownikami byli inż. Czesław Bieżano, prof. Konstanty Parzych i prof. Michał Welc.

W latach powojennych Grudziądz niestety utracił swoje znaczenie w społeczno – zawodowym życiu drogistów polskich na rzecz Torunia i Bydgoszczy, ale pamięć i tradycja przetrwały, między innymi za sprawą działań Jerzego Szwarca.)

Jerzy Szwarc swoje zawodowe praktyki odbywał w trzech drogeriach: w „**Centralnej** i „**Sanitas**” w Grudziądzu oraz „**Centralnej**” w Dąbrowie Górniczej. Dyplom drogistowski uzyskał w wieku 21 lat i został kierownikiem Centrali Handlowej Przemysłu Chemicznego, a następnie Centrali Handlowej „Arged” w Grudziądzu. Młody, ale doświadczony już fachowiec kierował tymi przedsiębiorstwami przez ponad 10 lat.

W kolejnych latach był pracownikiem działu chemiczno-kosmetycznego Agencji Handlowej „Hermes” w Warszawie i przedsiębiorstwie „Pollena” w Warszawie. Inicjował i tworzył oddziały Stowarzyszenia Drogistów Polskich w wielu miastach, m.in.: Koninie, Włocławku, Elblągu, Grudziądzu, Toruniu, Szczecinie, Warszawie.

Był inicjatorem i współorganizatorem IX Ogólnopolskiego Zjazdu Drogistów w Grudziądzu w 1980 r. z okazji 60-lecia Stowarzyszenia Drogistów Polskich na Pomorzu. Ten jubileusz był okazją, by podjąć niebywale cenną inicjatywę – zbiórkę funduszy na rewaloryzację grudziądzkiej Starówki. Zebrane wówczas 10.000 złotych przekazano władzom Miasta.

Organizował też dwie duże branżowe imprezy, I i II Sejmik Drogistowski w Toruniu i Chełmnie. Założył 60 drogerii na terenie całego kraju.

Pismo branżowe „**Wiadomości Drogistowskie**” było również pomysłem Jerzego Szwarca, pełnił w nim funkcję redaktora technicznego, a następnie zastępcy redaktora naczelnego. Praca zawodowa Jerzego Szwarca obfitowała w mnóstwo zawodowych sukcesów, w pełni się w niej realizował i pewnie dlatego poświęcił jej prawie 50 lat swojego życia. Zawodowo był więc człowiekiem spełnionym i w pełni

usatysfakcjonowanym.

Jednakże zainteresowania Jerzego Szwarca nie ograniczały się tylko i wyłącznie do zagadnień handlu i przemysłu branży drogeryjnej. Sięgały daleko wyżej i dalej. Były w dużej mierze efektem wychowania i wartości wyniesionych z rodzinnego domu, ciekawości świata i ludzi, a przede wszystkim umiłowania rodzinnego miasta.

Od najmłodszych lat pasjonował się astronomią, patrzenie w niebo i nazywanie gwiazd przerodziło się z czasem w pasję, która trwała do końca jego życia.

Początki społecznej działalności związane były jednak z zupełnie inną dziedziną. Otóż od 1957 roku współorganizował i kierował Dyskusyjnym Klubem

Filmowym przy Garnizonowym Klubie Oficerskim. To był prawdopodobnie ten moment w którym Jerzy Szwarz poczuł autentyczną potrzebę aktywnego włączenia się w kulturalne życie miasta.

Do głosu doszła też pasja społecznikowska. Mimo rozlicznych działań zawodowych i społecznych wciąż ważna była astronomia, która nie pozwalała o sobie zapomnieć. Postanowił zarazić swoją pasją innych, założył więc Grudziądzki Oddział Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii i Polskiego Towarzystwa Astronautycznego (1967 r.). Cała publiczna działalność związana z astronomią zaczęła się od małej grupy miłośników tej dziedziny i artykułu w gazecie „Pomorskiej” – „*Za mało wiemy o Koperniku*”.

450 rocznica pobytu M. Kopernika w Grudziądzu i 500 rocznica jego urodzin stały się dla Jerzego Szwarca kapitalnym i niepodważalnym pretekstem do podjęcia działań zmierzających do powstania w Grudziądzu ***Planetarium i Obserwatorium Astronomicznego***. Sporo odwagi było w tych planach i myśleniu zważywszy, że w 1968 roku, kiedy temat Planetarium był podnoszony w Polsce istniało tylko jedno planetarium w Chorzowie.

W naszym mieście do budowy obserwatorium astronomicznego przymierzano się już na początku wieku XX. Plan rozważany był przy okazji dyskusji nad projektem budynku muzeum i biblioteki. W projekcie tej instytucji planetarium miało być usytuowane na najwyższej kondygnacji budynku. Niestety ta koncepcja upadła.

Dla Jerzego Szwarca była to jednak historia niezwykle inspirująca, która kazała mu uwierzyć, że warto podjąć kolejną próbę. Trzeba było wiele wysiłków, zabiegów i starań, by przekonać władze do idei, która zaczynała nabierać coraz bardziej realnych kształtów. Ostateczna decyzja o budowie planetarium i obserwatorium

zapadła w styczniu 1971 roku, zaledwie nieco później niż uchwały o budowie 5 obserwatoriów i planetariów w Polsce. Jednak to właśnie obserwatorium i planetarium w Grudziądzu powstało najwcześniej, bo w siedem miesięcy od rozpoczęcia budowy. Fundusze na budowę kopuły pochodziły z Kuratorium Oświaty. Najtrudniej było znaleźć lokalizację, ale szybko zapadła decyzja, by umieścić kopułę na górnej kondygnacji gmachu ówczesnego Technikum Chemicznego. Był to pomysł Jerzego Szwarca.

Czas potwierdził, że wybrane miejsce i lokalizacja były bardzo trafione. ***Planetarium i Obserwatorium otworzyło swoje podwoje 26 marca 1972*** roku podczas obchodów 450 rocznicy pobytu Mikołaja Kopernika w Grudziądzu i na rok przed 500 rocznicą jego urodzin. Był to sukces niebywały. Wiele gazet z tamtego czasu informowało, że „Jerzemu Szwarzowi udało się zapalić gwiazdy nad Grudziądem”.

Kolejnym etapem popularyzowania Kopernika w mieście była budowa pomnika wielkiego Astronoma. W 1970 r. powołano Społeczny Komitet budowy pomnika, rok później wybrano i zatwierdzono projekt Henryka Rasmusa, a 14 października 1972 r. odbyło się uroczyste odsłonięcie pomnika. W tym samym roku

odbyły się pierwsze Dni Kopernikowskie.

Działalność Planetarium i Obserwatorium umożliwiła wejście Grudziądza na Szlak Kopernikowski. Grudziądzki Kopernik, to Kopernik ekonomista. Tu 21 marca 1522 r. w miejskim ratuszu, na Sejmiku Generalnym, Mikołaj Kopernik przedstawił swoje poglądy na temat wartości i szacunku dla pieniądza, zawarte w traktacie „***De aestimatione monetae***”, stąd też data 21 marca jest dla grudziądzkich miłośników astronomii nie tylko pierwszym dniem wiosny, ale w okolicach tej daty odbywają się w Grudziądzu wszystkie najważniejsze imprezy

astronomiczne, m.in.: Dni Kopernikowskie, Ogólnopolskie Młodzieżowe Seminarium Astronomiczne (od 1974 r.). Mają one już swoją wieloletnią tradycję i trwale miejsce w corocznym kalendarzu miejskich wydarzeń.

W 1983 roku (19.II.) z inicjatywy Jerzego Szwarca podjęto kolejną inicjatywę, powołano **Federację Miast Kopernikańskich**. Jej ideą było zawiązanie współpracy pomiędzy miastami powiązаныmi z życiem wielkiego Astronoma. Na jednym ze Zjazdów Federacji Miast Kopernikowskich Jerzy Szwarz przedstawił swój autorski projekt **Europejskiego Szlaku Kopernikowskiego**. Miał on przebiegać nie tylko przez Polskę, ale i inne miasta europejskie. Nadrzędną ideą było pokazanie Mikołaja Kopernika jako Europejczyka, a nie tylko Polaka czy Niemca. Pomysł niebywale odważny, świadczący o niezwykle szerokim spojrzeniu na otaczający świat.

W 1993 r. odbywał się w Krakowie III Zjazd Miast Kopernikowskich, jego mottem było znane hasło J. Szwarca „*Niech Kopernik nas nie dzieli, a łączy*”. W 2002 roku Dniom Kopernikowskim towarzyszyło kolejne hasło „*Grudziądz z Kopernikiem w tle*”. Za sprawą Jerzego Szwarca obchody 530 rocznicy urodzin astronoma w 2003 r. uzyskały wymiar wojewódzki i taką też rangę.

Wszystkie podejmowane działania miały promować Grudziądz i otwierać miasto na działalność turystyczną. Była to idea, której Jerzy Szwarz wierny był do samego końca. Dziś jego działania są kontynuowane przez licznych jego uczniów i następców.

Bezsprzecznym sukcesem Jerzego Szwarca było propagowanie astronomii wśród młodych ludzi, dzięki czemu wielu z nich związało swoje zawodowe życie z tą dziedziną wiedzy. Jest to wymierny efekt wieloletnich działań J. Szwarca.

Kolejną dziedziną, która pochłonęła tego wyjątkowego działacza była historia miasta. W 1991 r. z inicjatywy Jerzego Szwarca powstał **Klub Miłośników i Przyjaciół Grudziądza**, który niemalże natychmiast włączył się w przygotowania 700 rocznicy lokacji miasta. Klub postawił sobie za cel propagowanie historii Grudziądza, ale chętnie odnosił się do wszystkich bieżących wydarzeń i problemów. W każdy czwartek w kawiarni „Ratuszowa” odbywały się spotkania poświęcone kulturze filmowej, tradycjom muzycznym Grudziądza, historii cytadeli, dziejom i perspektywom grudziądzkiego planetarium, architekturze starego miasta.

Organizowano wieczory poezji, na których występowali laureaci konkursu „*Grudziądz – nasze miasto, nasza mała Ojczyzna*”. Wszystkie podejmowane działania miały na celu zainteresowanie samych grudziądzan sprawami miasta, jego kulturą, tradycją i historią. Propagowano przekonanie, że Grudziądz powinien stać się miastem atrakcyjnym turystycznie i tak należy go promować. Mocnymi argumentami tej tezy były takie atuty jak cytadela, planetarium, Rynek Starego Miasta i niepowtarzalne spichrze.

W 1992 r. członkowie Klubu Miłośników i Przyjaciół Grudziądza pod przewodnictwem J. Szwarca podjęli kolejną inicjatywę, powołano do życia **Klub Parafialny „Bazar”**, który miał być kontynuatorem dawnego **Domu Polskiego „Bazar”** i utrwalać tradycje narodowe i lokalny patriotyzm. To tu odbyły się w 1993 r. główne uroczystości z okazji 73 rocznicy odzyskania Niepodległości, poprzedzone mszą św. w kościele parafialnym. Dwa lata później, z okazji 75 rocznicy powrotu miasta w granice polskiej państwowości władze miejskie spotkały się w tym zacnym miejscu z mieszkańcami Grudziądza. Specjalnymi gośćmi byli dr Salomea Sujkowska – Honorowy Obywatel Miasta Grudziądza oraz przygotowujący się do odbioru zaszczytnego tytułu, ksiądz prałat i Kapelan Rodzin Katyńskich Zdzisław Peszkowski. Odświeżono tablicę poświęconą gen. Hallerowi na placu 23 Stycznia.

Klub „Bazar” w ciągu swojego istnienia stał się elementem kultury grudziądzkiej i propagatorem tradycji i historii miasta. W czerwcu 1995 roku bazarowe „Dni Grudziądza” przebiegały pod hasłem „**Grudziądz – nasza mała ojczyzna**”. Do Grudziądza przybyła wówczas delegacja Związku Przyjaciół Pomorza z prezesem Zarządu Głównego Romanem Knitterem. Wówczas to zainicjowano powołanie filii Związku Przyjaciół Pomorza w Grudziądzu, Jerzy Szwarc wszedł do zarządu tego stowarzyszenia, a jego siedzibą został „Bazar”.

Dla uczczenia Święta Niepodległości oraz 60-lecia powstania Związku Przyjaciół Pomorza zwołano do Grudziądza w dniach 10-12 listopada 1995 r. **III Sejmik Przyjaciół Pomorza**. Było to wydarzenie o skali regionalnej. W ramach Sejmiku w Klubie „Bazar” odbyło się szereg uroczystości, a także lekcja historii regionalizmu, na której obecna była młodzież z grudziądzkich szkół. W ramach Sejmiku obradowało Forum Rady Krajowej Regionalnych Towarzystw Kultury.

Ukoronowaniem dotychczasowej działalności Społecznego Ośrodka Popularyzacji Regionalizmu Pomorskiego był **Kongres Pomorski na Ziemi Chełmińskiej**, który odbywał się w dniach od 4 do 25 października 1997 r. W tym czasie odbyło się wiele imprez kulturalno – oświatowych, których Jerzy Szwarc był głównym inicjatorem. W tych wszystkich działaniach Jerzy Szwarc z ogromnym oddaniem i determinacją propagował ideę ogromnego znaczenia regionalizmu. Uważał, że aby być „prawdziwym Europejczykiem trzeba najpierw poznać i pokochać historię i tradycję własnej rodziny, parafii, miasta i ojczyzny”. Niezmiennie twierdził, że „**Regionalizm Pomorski to europejskość i tolerancja**”, takie hasło przyświecało jego działalności.

Swoją społeczną działalność próbował kończyć kilkakrotnie, ale za każdym razem okazywało się, że kolejne pomysły nie mogą pozostać nie zrealizowane. Tak było na przykład z obchodami *100-lecia Domu Polskiego „Bazar”* i zorganizowanymi przez niego obchodami *„Rydygier 160”*.

Za wszystkie swoje działania zarówno zawodowe, jak i społeczne Jerzy Szwarc był wielokrotnie nagradzany, wyróżniany i honorowany. Nie sposób wymienić jego wszystkich odznaczeń i tytułów, jest honorowym Obywatelem Fromborka, posiadał Złotą Odznakę Honorową Miasta Stołecznego Warszawy, Medal Honorowy za wybitne zasługi dla Miasta Grudziądz, Medal Prezydenta Olsztyna. Ponadto odznaki za zasługi dla województwa toruńskiego oraz bydgoskiego, Odznaki za zasługi dla Kultury, dla Oświaty i Handlu. Otrzymał Złotą Odznakę za zasługi dla Przemysłu Chemicznego, Medal Komisji Edukacji Narodowej. Został też odznaczony Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi. Trudno wymienić wszystkie dyplomy, listy gratulacyjne i podziękowania od władz zarówno Grudziądz jak i innych miast w Polsce.

Jerzy Szwarc to postać wyjątkowa, takich ludzi jak on już się nie spotyka. Nie było dla niego rzeczy niemożliwych, był niepokorny wobec rzeczywistości. Wciąż chciał ją ulepszać i poprawiać, uważał, że wszędzie można znaleźć swoje miejsce i realizować pasje oraz spełniać marzenia.

Jerzy Szwarc pozostawił w Dziale Naukowym Biblioteki Miejskiej w Grudziądzu całą dokumentację swojej działalności. Przez lata gromadził artykuły i materiały, które pod koniec życia uporządkował i posegregował tematycznie i chronologicznie. Wszystkie woluminy otrzymały oprawy intro-ligatorskie i w takiej postaci tworzą *„Zespół dokumentów Jerzego Szwarca”* i są dostępne w Dziale Naukowym Biblioteki. Ten

zbiór uzupełniają medale i odznaczenia, które Jerzy Szwarc przekazał do bibliotecznych zbiorów.

Zmarł 29 grudnia 2013 roku, został pochowany 2 stycznia 2014 r. na Cmentarzu Komunalnym w Grudziądzu.

Bibliografia:

1. Jerzego Szwarca – 45 lat w zawodzie w: Wiadomości Drogistowskie. Kwartalnik 1990, nr 3-4, s. 34-35.
2. Kongres Pomorski na Ziemi Chełmińskiej. Grudziądz – Chełmno 4 – 25.10.1997.
3. Ślusarski R., 100-lecie Bazaru w Grudziądz. Grudziądz 1998

Opracowania Jerzego Szwarca (kserokopie dokumentów, dyplomów, podziękowań, artykułów, biuletynów i in.):

1. „Bazar” w kulturze i tradycji grudziądzkiej.
2. Drogerzysta Jerzy Szwarc, T. 1 – 3.
3. Grudziądz z Kopernikiem w tle, T. 1 – 4.
4. Jerzy Szwarc Regionalista na Ziemi Chełmińskiej, T. 1 – 3.
5. Jerzy Szwarc Regionalista, T. 4 – 5.
6. Obchody z okazji 160 rocznicy urodzin Ludwika Rydygiera na Ziemi Chełmińskiej.
7. Ocalić „Bazar” od zapomnienia, T. 1 – 2.
8. 50 lat „Bazaru” w Grudziądzu.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz W. Rygielski.